KOEP SONRASI DÖNEMDE İRAN DOĞALGAZININ AVRUPA'YA İHRACI

BELİRLEYİCİ VE KISITLAYICI FAKTÖRLER

Tamer Badawi

ALSHARQ FORUM ANALİZ

ALSHARQ FORUM

KOEP SONRASI DÖNEMDE İRAN DOĞALGAZININ AVRUPA'YA İHRACI

BELİRLEYİCİ VE KISITLAYICI FAKTÖRLER

Tamer Badawi

ALSHARQ FORUM

Bu yazının içeriği ile ilgili bütün sorumluluk müellif(ler)ine aittir.

Telif hakkı © 2017, Al Sharq Forum
Her hakkı saklıdır.
Tasarım: Jawad Abazeed
Türkiye'de basılmıştır.

Bu yayının tüm hakları Al Sharq Forum'a aittir. Al Sharq Forum'un izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Adres: Yenibosna Merkez Mahallesi, 29 Ekim Caddesi.
İstanbul Vizyon Park A1 Blok, Kat:6 No.:52 34197
Bahçelievler / İstanbul / Türkiye.
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

İçindekiler

Özet	**4**
Giriş	**5**
Doğalgaz İhracatı Hususunda Yerel Düzeydeki Belirleyici Faktörler	**6**
Bölgesel Doğalgaz Tüketimi ve Güç Projeksiyonu	**10**
İran'ın Avrupa'ya Doğalgaz İhracatı İçin Sahip Olduğu Seçenekler	**11**
AB Enerji Piyasası Dinamikleri	**13**
Sonuç	**16**
Referanslar	**19**
Yazar Hakkında	**22**
Al Sharq Forum Hakkında	**22**

Özet: Avrupa Birliği'nin (AB) doğalgaz temin ettiği kaynakları çeşitlendirme yönünde artan çabaları sürerken yakın dönemde yapılan nükleer anlaşmanın sonucunda İran, Avrupa'nın başlıca potansiyel tedarikçilerden biri haline gelmiştir. İran esasında Rusya ve Katar'dan da fazla doğalgaz rezervine sahiptir. Ancak bu rezervler, gerekli sermaye ve yatırımın ülkeye akışını engelleyen yaptırımlar sebebiyle verimli bir şekilde kullanılamamaktadır. Üzerinde mutabakata varılan nükleer anlaşma ile yaptırımların hafiflemesi, İran'ın son on yıllık süre zarfında karşı karşıya kaldığı birçok engelin üstesinden gelmesine yardımcı olsa da İran, bugün hâlâ dünya çapında bir doğalgaz ihracatçısı olma yolunda ciddi zorluklarla yüzleşmektedir.

Ülke içerisinde hızla artan tüketim ve verimsiz üretim, İran'ın doğalgaz üretiminin büyük çoğunluğunun ihraç edilemeden tükenmesi anlamına gelmektedir. Bölgesel ve küresel düzeyde yaşanan jeopolitik belirsizlik de İran'ın, enerji politikasını güvenlik temalı bir bakış açısıyla ele almasına sebep olmaktadır. Zira İran müesses nizamının bazı unsurları, enerji sektörünü Batı'nın ekonomik müdahalelerine karşı bir koruma kalkanı olarak görmektedir. Küresel düzeyde yaşanan jeopolitik değişimler ise İran'ın sahip olduğu petrol sektörünü ve doğalgaz ihracatı projelerini geliştirmek hususunda hesaplarını değiştirebilir. Bu analiz, İran'ın gelecekte AB'ye doğalgaz ihracatı konusundaki beklentilerini etkileyen yerel, bölgesel ve küresel faktörleri değerlendirmektedir.

Giriş

İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Nisan 2017'de toplamda 24 kısımdan oluşan Güney Pers Doğalgaz Sahası'nın 5 kısmının (17, 18, 19, 20 ve 21) resmi açılışını yapmıştır.[1] Burada Ruhani, bu devasa doğalgaz sahasından yapılan üretimin son dört yılda iki katına çıktığını söylemiştir. Yakın bir gelecekte İran, aynı doğalgaz sahasında pay sahibi bulunan Katar'dan daha fazla üretim yapmayı hedeflemektedir.[2] Ayrıca İran petrol sektörünü geliştirmek için büyük projeler başlatmıştır ancak doğalgaz rezervlerini küresel enerji piyasalarında oyunun yönünü değiştiren bir faktöre dönüştürmesi hâlâ zorlu bir görev olarak gözükmektedir.

Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nın (KOEP) P5+1 ülkeleri (BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi ve Almanya) ile İran arasında imzalanmasının ve yaptırımların hafifletilmesinin ardından İran, dünyadaki en büyük doğalgaz rezervlerine sahip olması (BP'nin 2016'daki istatistiklerine göre dünyadaki doğalgaz rezervlerinin % 18,2'si)[3] sebebiyle küresel enerji piyasalarında potansiyel bir büyük aktör olarak görülmeye başlanmıştır.

Öte yandan, nükleer faaliyetlere bağlı olarak yaptırımların hafifletilmesinden bu yana İran, petrol sektörüne yönelik dış yatırımın görece yavaş olması sorunuyla boğuşmaktadır. Bunun bir diğer sebebi de daha önce uluslararası petrol şirketlerinin, İran'ın petrol ve doğalgaz sahalarındaki payını sınırlamak amacıyla Tahran'ın tasarladığı ve şirketlerin pek de lehine olmayan geri satın alma sözleşmeleridir. Ancak İran'ın ABD ile olan bağlarını karakterize eden politik belirsizlikler, birçok uluslararası şirket için ayrıca olumsuz bir faktör olmayı sürdürmektedir. İran bankacılık sisteminin yaptırımlar sona erdiğinde dahi fiilen yaşayacağı izole durumun ortaya çıkardığı finansal karmaşalar da diğer bir faktör olarak not edilebilir.

Yabancı sermayenin ve uzmanlığın İran'ın petrol sektörüne yavaş akıyor olması, ülkenin Avrupa gibi temel tüketici konumundaki bölgeler nezdinde önemli sonuçlar doğuracak şekilde doğalgaz piyasasında temel aktörlerden biri haline gelmesinin uzun zaman alacağı anlamına gelmektedir. 2020'ye kadar AB'nin öncelikli doğalgaz ihtiyacının % 23'ünü karşılamak hedeflenmekteyken bu oranın 2030'a kadar % 24'e çıkması planlanmaktadır.[4] Nitekim Avrupa Komisyonu'na göre, AB ülkelerinin enerji tedariki için dışarıya olan bağımlılığının da 2015'teki % 55,9 oranından 2025'te % 56,7'ye çıkacağı öngörülmektedir.[5]

Yabancı sermayenin ve uzmanlığın İran'ın petrol sektörüne yavaş akıyor olması, ülkenin Avrupa gibi temel tüketici konumundaki bölgeler nezdinde önemli sonuçlar doğuracak şekilde doğalgaz piyasasında temel aktörlerden biri haline gelmesinin uzun zaman alacağı anlamına gelmektedir

AB ve Rusya arasındaki jeopolitik gerilimler artarken İran, AB'deki karar alıcılar nezdinde gelecekte AB'nin doğalgaz ithal ettiği kaynakları çeşitlendirmede Rusya'nın alternatifi olacak bir aktör olarak görülmektedir. Hatta AB, İran ile olan enerji düzlemindeki bağlarını doğalgazın da ötesine taşımak konusunda isteklidir. Bu anlamda AB, Nisan 2017'nin ortasında İran ile nükleer güvenliğe dair bir anlaşma imzalamıştır.[6] Aynı ay içerisinde AB'nin Enerji Komiserliği, sürdürülebilir enerjiye dair ilk İran-AB İş Forumu'nu gerçekleştirmiştir.[7] Bu forum, İran'ın enerji sektörünü geliştirmek ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmak isteyen AB şirketlerini bir araya getirmeyi hedeflemiştir. Tüm bu gelişmeler İran'ın, AB nezdinde gelecekteki enerji güvenliğine stratejik katkı yapabilecek potansiyel bir ortak olarak görüldüğünü de son derece net bir şekilde göstermektedir.

AB ve Rusya arasındaki jeopolitik gerilimler artarken İran, AB'deki karar alıcılar nezdinde gelecekte AB'nin doğalgaz ithal ettiği kaynakları çeşitlendirmede Rusya'nın alternatifi olacak bir aktör olarak görülmektedir

İran, Avrupa enerji piyasasında gelecekte rol alacak potansiyel aktörlerden biri olarak görülürken; yerel, bölgesel ve küresel bir dizi faktör İran'ın Avrupa enerji piyasasında ne denli pro-aktif bir aktör olabileceğini de belirleyecektir. İran'ın doğalgaz ihracatına dair yaşadığı zorluklar sınırlı dış yatırım ve uzmanlık veya yüksek tüketim seviyeleri gibi yerel düzeydeki sorunlardır. Ancak İran'ın yerel düzeyde yaşadığı zorluklar kısmen küresel düzeyde içerisinde bulunduğu politik belirsizlikle de bağlantılıdır.

Bu analiz, imzalanan nükleer anlaşma sonrasında İran doğalgazının Avrupa'ya ihracı konusundaki beklentileri mercek altına alacaktır. Analizin ikinci kısmında, İran'ın yerel düzeyde karşılaştığı zorluklar ele alınacaktır. Bu kısımda, doğalgaz tüketim eğilimleri ve bu eğilimlerin ihraç edilecek doğalgaz fazlasının ortaya çıkması üzerindeki etkileri tartışılacaktır. Dış yatırımın ve uzmanlığın ülkeye aktarılmasına bağlı olarak doğalgaz üretiminin artması hususundaki belirleyici faktörler de ayrıca ele alınacaktır.

Analizin üçüncü kısmında İran'ın bölgesel düzeydeki (geniş anlamıyla Orta Doğu) doğalgaz ihracat düzeni ve bu düzenin, Avrupa'ya gelecekte yapılacak doğalgaz ihracatı üzerindeki olası etkileri mercek altına alınacaktır. Dördüncü kısımda, İran'ın Avrupa'ya doğalgaz ihracat etmek için sahip olduğu alternatifler ve her bir vakada karşı karşıya kalabileceği sorunlar incelenecektir. Beşinci kısımda, Avrupa enerji piyasasının iç dinamikleri ve değişmekte olan rekabetlerin İran'a yapabileceği etkiler tartışılacaktır. Altıncı kısımda ise daha önce değinilen tüm tartışmalar bir araya getirilecek ve farklı noktalar arasında bağlantılar kurulmaya çalışılacaktır.

Doğalgaz İhracatı Hususunda Yerel Düzeydeki Belirleyici Faktörler

Yerel düzeyde talep edilen doğalgaz miktarında yaşanan artış, İran'ın ihracat politikası üzerinde çok büyük bir etkiye sahiptir ve Avrupa'ya doğalgaz ihraç etmesindeki beklentilere dair belirleyici bir unsurdur. Söz konusu talepleri genel itibariyle iki faktör belirlemektedir:

Yerel düzeyde talep edilen doğalgaz miktarında yaşanan artış, İran'ın ihracat politikası üzerinde çok büyük bir etkiye sahiptir ve Avrupa'ya doğalgaz ihraç etmesindeki beklentilere dair belirleyici bir unsurdur

1) İç tüketim
2)Yaptırımların hafifletilmesiyle beraber doğalgazı yoğun olarak kullanacak endüstrileri yeniden canlandırma planları

A) İran'daki Doğalgaz Tüketim Eğilimleri

2016/2017 mali yılının ilk yarısında İran doğalgaz üretimi % 7,4 büyüyerek önceki yıla kıyasla ciddi bir iyileşme sergilemiştir.[8] [9] Ancak bu dönemdeki büyüme petrol dışı sektörlerdeki faaliyetlerden ziyade büyük ölçüde artan ham petrol ihracatı sayesinde gerçekleşmişti.[10] Azalan genel tüketim oranları ve zayıf kredilere rağmen, kullanımındaki verimsizlik ve enerji teşviklerinin piyasayı karmaşıklaştırmasından ötürü doğalgaz tüketimi ciddi oranda artmıştır.

Doğalgazın İran'ın enerji varlığının % 70'ini oluşturduğu düşünüldüğünde, söz konusu doğal gaz rezervlerinin kayda değer bir kısmının iç tüketimde, bilhassa da hanelerin tüketimi için kullanıldığı görülmektedir.[11] British Petroleum'a (BP) göre 2005 ile 2015 arasında İran'ın yıllık doğalgaz üretimi 102,3 milyar metreküpten 192,5 milyar metreküpe yükselmiştir.[12] Aynı dönemde İran'daki yıllık doğalgaz tüketim miktarı ise 102,7 milyar metreküpten 191 milyar metreküpe çıkarak neredeyse iki kat yükselmiştir (bkz. Grafik

1).[13] Aşağıda yer verilen grafikler, ülkedeki doğalgaz üretiminin artmakta olan tüketimi karşılamakta güçlük çektiğini göstermektedir.

Grafik 1: İran'da Doğalgaz Üretimi ve Tüketimi (Her mali yıl başına göre)

Kaynak: BP'nin Dünya Enerji Piyasasına Genel Bakış İstatistikleri (2016)

2016 yılının ortasında İran, neredeyse günde 700 milyon metreküp doğalgaz üretmekteydi. Ulusal İran Doğalgaz Şirketi (NIGC) Genel Müdürü Hamid Reza Iraqi'nin beyanına göre, 2017'nin başında haneler ülke içinde üretilen doğalgaz miktarının 530 milyon metreküpünü tüketmekteydi ki bu da günlük üretimin yüzde 75'ine tekabül etmekteydi.[14] Ancak başka bir uzman, İran'daki hanelerin tüketimine dair belirtilen bu oranları bir abartı olarak görmektedir.[15] İran Enerji Bakanlığının istatistiklerine göre, 2014/2015 mali yılında hanelerin ve ticari kuruluşların yıllık toplam tüketimi toplam tüketimin yüzde 47'sine tekabül etmektedir. Neredeyse on yıl önce, yani 2004/2005 mali yılında ise hanelerin ve ticari kuruluşların yıllık toplam tüketimi toplam tüketimin yüzde 67'sine tekabül etmekteydi (bkz. Grafik 2).

Grafik 2: İran'da Hanelerin ve Ticari Kuruluşların Toplam Doğalgaz Tüketim Oranları (Her mali yıl başına göre)

Kaynak: İran Enerji Bakanlığı İstatistikleri

Doğalgaz tedarikinin demografik dağılımına bakıldığında, İran'ın şehir nüfusunun % 97'sinin doğalgaz dağıtım şebekesine erişimi varken kırsal nüfusun yalnızca % 67'inin erişimi mevcuttu.[16] Bu noktada Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, cumhurbaşkanlığının ilk döneminde görece daha az nüfusu olan bölgeleri ulusal şebekeye bağlamıştır. Geçtiğimiz mali yılda, 8900'den fazla köy (İran'daki köylerin neredeyse yüzde 18'i demek bu) ulusal şebekeye bağlanmıştır.[17] Yakın gelecekte daha fazla az nüfuslu bölgenin ulusal şebekeye bağlanması beklenmektedir. NIGC Genel Müdürü'nün istatistikleri abartılı

olarak verme olasılığını da göz önünde bulundurursak henüz ulusal şebekeye bağlanmamış olan birçok bölge olmasına rağmen ülke içindeki doğalgaz tüketiminin yine de oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

İran, yaptırım rejimi altında doğalgaz üretimini düşük maliyetli altyapı ile sürdürmek zorunda kalmıştır ve bu durum, elektrik üretiminin son derece verimsiz bir şekilde gerçekleştirilip büyük miktarda doğalgaz drenajının yaşanmasına sebep olmuştur

Enerji üretimi için tüketilen doğalgaz miktarı da doğalgaz tüketiminde ciddi bir yer tutmaktadır. Termal tesisler ülkedeki enerji üretiminin neredeyse % 80'inini karşılamaktadır.[18] Halihazırda, İran'daki termal tesislerin % 90'ı elektrik üretimi için doğalgaz kullanmaktadır.[19] Ülkede doğalgaza bağlı olarak enerji üreten tesislerin oranına bakıldığında, üretimin % 37'si kombine çevrim santrallerinden ve % 26'sı da doğalgaz ile çalışan tesislerden karşılanmaktadır.[20] Doğalgaz üretiminde doğalgazın oranı, akaryakıt ve dizel gibi yakıtlara oranla devamlı bir şekilde artmaktadır.[21] Öte yandan İran, yaptırım rejimi altında doğalgaz üretimini düşük maliyetli altyapı ile sürdürmek zorunda kalmıştır ve bu durum, elektrik üretiminin son derece verimsiz bir şekilde gerçekleştirilip büyük miktarda doğalgaz drenajının yaşanmasına sebep olmuştur.[22] Elektrik üretiminin optimize edilmesi için Tahran eski türbinleri yenileriyle değiştirmeye başlamıştır.[23] Fakat uzmanlar bunun yeterli olmadığını, ülkenin enerji şebekesinde artan verimsizliğe yönelik çözümün zaruri bir mesele olmaya devam ettiğini söylemektedir.[24]

B) Sanayi Tüketimi

Hanelerin büyük miktarları bulan enerji tüketimi, İran'ın yakın gelecekteki doğalgaz ihracatını arttırma planlarını etkileyen tek faktör değildir. Geçtiğimiz on yıla kıyasla hanelerin yıllık tüketim oranları düşerken, sanayi alanında doğalgaz tüketiminin toplam oranı yükseliştedir. İran Enerji Bakanlığı istatistiklerine göre, 2004/2005 mali yılında sanayi alanındaki doğalgaz tüketiminin oranı yaklaşık % 26'dır. 2014/2015 mali yılında ise bu oran neredeyse % 35'e yükselmiştir (bkz. Grafik 3). Kaynak tüketimindeki bu artışa muhtemelen son on yılda sanayide yaşanan gelişmeler neden olmuştur.

Sanayi alanındaki doğalgaz tüketiminin gelecekte daha da artacağı tahmin edilmektedir. İran Hükümeti, ekonominin petrol gelirlerine bağımlılığını azaltmak için petrol dışı sanayi alanlarını canlandıracak birtakım planlar hazırlamıştır. Petrokimya ve çelik sektörleri, İran'ın petrol dışı sektörlerin gelişimini sağlamak için dış yatırım ve uzmanlık çekmeyi planladığı iki kritik sektördür ve ikisi de yoğun doğalgaz kullanımını gerektirmektedir. İran, Orta Doğu'daki en büyük ikinci petrokimya üreticisi olarak küresel piyasalarda Suudi Arabistan ile rekabet edecek şekilde üretimini arttırmak niyetindedir.

2015/2016 mali yılında petrokimya sektörünün kullanmış olduğu doğalgaz miktarı, bir önceki seneye göre 42,5 milyon metreküpten 35,6 milyon metreküpe çıkmıştır, bu da % 20'lik bir artış olduğu anlamına gelmektedir.[25] Ayrıca petrokimya sektörünün kullandığı doğalgaz miktarının artması da beklenmektedir, çünkü İran 2021'e kadar ülkenin nominal üretimini ikiye katlamak için önümüzdeki beş yıl içerisinde daha fazla üretim tesisi inşa etmeyi planlamaktadır.[26] Önümüzdeki iki yıl boyunca bu sayı artışı sebebiyle daha fazla doğalgaz tedariki gerekecektir, çünkü birçok petrokimya ürününde kullanılan önemli bir madde olan etilenin yeterince üretimi de ancak bu şekilde mümkün olacaktır.

Grafik 3: İran'ın Yıllık Doğalgaz Tüketim Verileri (%)

Kaynak: İran Enerji Bakanlığı İstatistikleri

C) Doğalgaz Üretimi ve Dış Yatırım

Nükleer anlaşmanın ardından İran resmi otoriteleri önümüzdeki beş yıl boyunca petrol sektörüne 200 milyar dolar dış yatırım çekmek üzere planlamalar yapmıştır.[27] Bunun 40 milyar doları doğalgaz üretiminin geliştirilmesi için ayrılacaktır.[28] Bu sermaye muhtemelen, İran'ın doğalgaz rezervlerinin neredeyse % 40'ına sahip olan Güney Pers Sahası'ndaki projeler için kullanılacaktır.[29]

Dış yatırım ve uzmanlık, İran'ın artan iç tüketimi ve doğalgaz ihracat projelerini karşılayabilecek şekilde doğalgaz üretiminin artmasına büyük ölçüde katkı sunacaktır

Nisan 2017'de Güney Pers Sahası'nın beş kısmının açılışından sonra İran'ın toplam doğalgaz üretim kapasitesi, 2016 yılının ortasındaki günlük 700 milyon metreküp oranından günlük 885 milyon metreküpe yükselmiştir.[30] İran Petrol Bakanı Bijan Namdar Zanganeh'e göre, Güney Pers Sahası'ndan yapılan üretimin 2017/2018 mali yılının sonuna kadar günlük 630 milyon metreküpe çıkması planlanmaktadır.[31] Eğer böyle bir yükseliş gerçekleşirse, İran'ın toplam doğalgaz üretim kapasitesi günlük 900 milyon metreküpe çıkacaktır. 2020'ye kadar ise toplam doğalgaz üretim kapasitesinin günlük 1,2 milyar metreküpe çıkması planlanmaktadır.[32]

Dış yatırım ve uzmanlık, İran'ın artan iç tüketimi ve doğalgaz ihracat projelerini karşılayabilecek şekilde doğalgaz üretiminin artmasına büyük ölçüde katkı sunacaktır. Ancak uzmanlara göre; artan iç tüketim, ülkenin doğalgaz ihracat kapasitesini arttırmasının önündeki yegane sorun değildir. İran'ın Güney Pers Doğalgaz Sahası'nın 2023'e kadar yoğuşma noktasına ulaşması öngörülmektedir ki bu da doğalgazın mevcut altyapı ile çıkarılmasını gün geçtikçe daha da zorlaştıracaktır.[33] Uzmanlar, yoğuşma noktasına ulaşılmasından sonra İran'ın doğalgaz çıkarmaya devam edebilmesi için daha güçlü platformlar ve çoklu kompresörler kullanması gerektiğini belirtmektedir.[34] Güney Pers Sahası'ndan sağlanan üretimin doğalgaz çıkarma imkanlarının zenginleştirilmesinden sonra dahi düşebilmesi ihtimal dahilindeyken, Tahran'ın öngörülen düşüşü telafi etmek ve toplam doğalgaz üretim seviyesini arttırmak için diğer doğalgaz sahalarını keşfetmeye de ihtiyacı olacaktır.[35]

Bu sebeple, önümüzdeki on yıllık sürede doğalgaz üretim kapasitesinin artacağına dair beklentiler, Tahran'ın yeterli dış yatırım ve uzmanlık (özellikle Batı'dan) temin edip edemeyeceğine bağlıdır. BP gibi dünya çapındaki enerji şirketleri İran piyasasına girmeye sıcak bakarken, başkaca risk alan şirketler de ülkede yatırımlara başlamışlardır. Ocak 2017'de İran Ulusal Petrol Şirketi, petrol ve doğalgaz ihalelerine girebilecek 29 petrol ve doğalgaz şirketinin listesini ilan etmiştir.[36] Onaylanan bu firmalar arasında 11 Batılı firma (Shell, Total, Eni, Schlumberger ve Maersk gibi öne çıkan firmalar da dahil olmak üzere) yer almaktadır.

Bölgesel Doğalgaz Tüketimi ve Güç Projeksiyonu

Avrupa'ya doğalgaz ihracatına dair beklentiler sadece İran'ın iç faktörlerinde değil ayrıca İran'ın, farklı yollarla nüfuzunu arttırmayı planladığı Orta Doğu'ya doğalgaz ihracatı planlarına da bağlıdır.

Tahran, komşu ülkelere yaptığı ihracatı bölgeler arası ihracata nazaran öncelemektedir. İran için, Orta Doğu'daki müşterileri diğer bölgelerdeki projeler karşısında önceleme yönündeki bir tercih akıllıca başvurulan jeopolitik ve ekonomik bir yaklaşımdır. Jeopolitik anlamda komşu ülkelere doğalgaz ihracatı, İran'a olan enerji bağımlılığının artmasına sebep olacak ve doğalgaz ihracatı, bölgedeki müşterilere dair siyasi bir kaldıraç işlevi görme potansiyeline sahip olacaktır. Dahası, yine jeopolitik olarak komşu ülkelere doğalgaz ihracatının gerçekleşmesi durumunda İran'ın, rakiplerinin sahip olduğu altyapıya bağımlılığı olmayacak ve böylece rakiplerin eline İran'a karşı kullanabilecekleri bir koz verilmemiş olacaktır. Mevcut koşullar altında, ekonomik olarak komşu ülkelere odaklanmak bölgeler arası mega doğalgaz transfer projelerine odaklanmaya kıyasla kısa vadede muhtemelen daha kârlı gözükmektedir. Tüm bu sebeplerden ötürü, İran'ın bilhassa üç komşu ülkesine doğalgaz ihracatını öncelemesi çok muhtemeldir:

Jeopolitik anlamda komşu ülkelere doğalgaz ihracatı, İran'a olan enerji bağımlılığının artmasına sebep olacak ve doğalgaz ihracatı, bölgedeki müşterilere dair siyasi bir kaldıraç işlevi görme potansiyeline sahip olacaktır

Irak: İran ve Irak, 2009 yılında İran'ın Güney Pers Doğalgaz Sahası'ndan doğalgaz transferi sağlayacak bir boru hattı geliştirmek amacıyla anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre, İran doğalgazının 2013 yılında transfer edilmeye başlanması planlanmaktaydı ancak güvenlik sorunlarından ötürü bu proje ertelendi.[37] Yine bu anlaşma çerçevesinde, İran'ın Irak'taki El-Mensura ve El-Sadr elektrik üretim merkezlerine günde 35 milyon metreküpe kadar doğalgaz ihraç etmesi gerekmekteydi.[38] 2015 yılının ikinci yarısında, iki taraf da Basra'daki üçüncü bir elektrik üretim merkezinin beslenmesi amacıyla bu miktarın günde 40 milyon metreküpe çıkması hususunda anlaşmıştır.[39]

Nisan 2017'de ise İran Petrol Bakanı Bijan Namdar Zanganeh, Irak'ın satın alma için gerekli kredi finansmanını hazırlaması durumunda İran'ın Irak'a 50 milyon metreküp doğalgaz ihraç edeceğini söylemiştir.[40] İran'dan bu miktarda ihraç edilen doğalgazın 3,500 megavat (Irak'ın 2016 yılındaki elektrik üretiminin neredeyse % 27'si) üretmesi beklenmektedir.[41] 2016 yılının yazında ise Irak'ın elektrik ihtiyacı 21,000 megavat civarındaydı. Bir uzmana göre, Irak'a söz konusu doğalgaz ihracatının 2017 veya 2018'de başlaması beklenmektedir.[42]

Umman: İran ve Umman, Muskat'a İran doğalgazını tedarik edecek bir deniz altı boru hattı inşa edilmesi üzerine anlaşmaya varmıştır.[43] Bu anlaşmaya göre, böyle bir boru hattı yaklaşık 1,2 milyar dolara mal olacak ve bu boru hattı sayesinde İran, Muskat'a günde 1,5 milyar metreküp doğalgaz ihraç edecektir.[44] İran'ın 25 yıl boyunca doğalgaz ihraç etmesini öngören bu anlaşmanın değeri ise 60 milyar dolardır.[45] Aktarılan doğalgaz Umman'daki sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) tesislerine de bağlanacaktır ki bu durum İran'ın sahip olduğu kaynakları küresel piyasalara ihraç etmesine de şans tanımaktadır.[46] Söz konusu projenin inşaatının başlamasından itibaren 3 veya 4 yıl içerisinde tamamlanması beklenmektedir.[47] Ancak uzmanlar, Umman'ın kendi doğalgaz üretiminin gelecek on yılda artmasını da beklemektedir.[48] Eğer gelecekte İran doğalgazına olan ihtiyaç azalırsa, Umman'daki LNG tesisleri üzerinden yeniden ihraç edilen miktar da artabilir. Hal böyleyken, İran'ın kullanabileceği kapasitenin miktarı henüz tam olarak bilinmemektedir

. **Türkiye**: İran halihazırda Azerbaycan ve Ermenistan'a çok az miktarda doğalgaz ihraç ederken Türkiye, İran'ın en büyük doğalgaz ithalatçısıdır. İran, Türkiye'nin Rusya'dan sonraki en büyük doğalgaz kaynağıdır (doğalgaz ithalatının yüzde 16,2'si İran'dan temin edilmektedir). 1996 yılında İran ve Türkiye arasında 23 yıl boyunca doğalgaz ihracatı yapılması için bir anlaşma yapılmıştır.[49] Bu ihracat, 2001 yılında Tebriz-Ankara Boru Hattı'nın inşa edilmesiyle birlikte başlamıştır.[50] İhracat, önce 4 milyar metreküp gibi küçük miktarlarda başlamış ve 2007'ye kadar 10 milyar metreküpe ulaşması planlanmıştır. Ancak şu ana kadar bu miktar 6 milyar metreküpü geçmemiştir.[51] Şu an ise Türkiye'nin İran'dan ithal ettiği doğalgaz miktarı yılda 9,6 milyar metreküp civarındadır.[52] Türkiye ile İran arasında halihazırda geçerli olan uzun vadeli sözleşme ise 2026 yılında sona erecektir.[53]

Eğer mevcut arz/talep eğilimleri önümüzdeki on yıl boyunca devam ederse Türkiye, İran'dan doğalgaz ithalatını büyük olasılıkla azaltacak ve bu sebeple, daha fazla miktarda İran doğalgazı Türkiye üzerinden Avrupa'ya aktarılacaktır

Türkiye'nin doğalgaz ihtiyacı hükümetin yerel kaynakların çıkarılmasını ve yenilenebilir enerji üretimini önceleyen 2023 enerji vizyonu sebebiyle azalmaktadır.[54] Bu düşüş, 2014 yılının ortasından bu yana devam etmektedir.[55] 2016 yılında doğalgaz tüketimi, bir önceki yıla kıyasla yüzde 4 düşüş göstermiştir. [56] Doğalgazın Türkiye'nin enerji kaynakları arasındaki payı açısından bakıldığında ise, doğalgaz 2014 yılında yüzde 33 paya sahipken bu oran, 2015 yılında yüzde 30'a ve 2016 yılında yüzde 26'ya düşmüştür.[57] Eğer mevcut arz/talep eğilimleri önümüzdeki on yıl boyunca devam ederse Türkiye, İran'dan doğalgaz ithalatını büyük olasılıkla azaltacak ve bu sebeple, daha fazla miktarda İran doğalgazı Türkiye üzerinden Avrupa'ya aktarılacaktır.

İran'ın Avrupa'ya Doğalgaz İhracatı İçin Sahip Olduğu Seçenekler

İran doğalgazının Avrupa'ya ihraç edilmesi için iki seçenek mevcuttur. Birinci seçenek, boru hatlarını kullanmak ve ikinci seçenek LNG tesislerini kullanmaktır.

A) Boru Hatları

i. Tarihi Arka Plan

İran'ın Avrupa'ya doğalgaz ihracatı konusunda bölgesel bir enerji merkezi olma planları esas olarak Ağustos 1994'e dayanmaktadır. Bu tarihte Tahran, Türkmen doğalgazını Kuzey İran'dan Türkiye'ye ve Avrupa piyasasına taşıyacak bir boru hattı inşa etmeyi teklif etmiştir. Bu boru hattı 1997 yılında açılırken proje yeniden ihracat için gerekli olan miktarlara ulaşma konusunda başarısız olmuştur. [58] 1990'ların sonunda Türkmen doğalgazını Bulgaristan'a ve ardından Avrupa'ya aktarmaya dair önerilen diğer planlar da ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırımların İran'ın böyle devasa projelere başlamasına engel teşkil etmesinden ötürü boşa çıkmıştır.[59]

2008 yılında, İran ve Avrupa'yı Türkiye üzerinden bağlayacak bir boru hattının inşa edilmesi için, bağlayıcı olmayan bir anlaşma imzalanmıştır [İran Türkiye Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (ITE) olarak biliniyor], ancak politik ve ekonomik belirsizliklerden ötürü proje aksaklığa uğramıştır.[60] İran ve Türkiye'nin bu anlaşmayı imzaladığı yıl, İran ve Ermenistan arasında bir doğalgaz boru hattı açılmıştır. Bu hatla beraber, İran doğalgazını Ermenistan ve Gürcistan üzerinden Karadeniz'e açılarak Avrupa'ya taşımak planlanmaktaydı. Ancak medya ve yabancı düşünce kuruluşları çevrelerinde söylenen, Rusya'nın Ermenistan enerji sektöründeki baskın konumu göz önüne alındığında bu projenin yaşaması jeopolitik olarak imkansızdı ve İran'ın böyle bir projeyi gerçekleştirmesi de buna bağlı olarak pek mümkün olmayacaktı.

ii. Mevcut Planlar

İran'ın ülkeyi Avrupa'ya doğalgaz tedarik eden bir enerji merkezine dönüştürmeye dair daha önce uygulamaya soktuğu planların, büyük siyasi belirsizlikler ve ekonomik karışıklıklar sebebiyle gerçekçi olmadığı görülmüştür. İran'ın kendisi ile Avrupa arasında bağlantı sağlama planları, Azerbaycan doğalgazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyan doğalgaz boru hattı projelerini [Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hatttı (TANAP) ve Trans Adriyatik Doğalgaz Boru Hattı (TAP)] hedef alan doğalgaz boru hattı projeleri üretmeye bağlı kalmıştır. Söz konusu iki boru hattı projesi sayesinde ise Azerbaycan, bir boru hattından Türkiye'ye yılda 6 milyar metreküp ve diğerinden Avrupa'ya yılda 10 milyar metreküp doğalgaz ihraç edecektir. Bu doğalgaz, Şah Deniz Doğalgaz Sahası'ndan gelecektir.[61] TANAP 2018'e kadar ve TAP ise 2020'li yılların başlarında devreye girecektir (bkz. Grafik 4).[62]

İran'ın ülkeyi Avrupa'ya doğalgaz tedarik eden bir enerji merkezine dönüştürmeye dair daha önce uygulamaya soktuğu planların, büyük siyasi belirsizlikler ve ekonomik karışıklıklar sebebiyle gerçekçi olmadığı görülmüştür

Grafik 4: Trans-Anadolu ve Trans-Adriyatik İkiz Boru Hatları (TANAP-TAP)

Kaynak: Trans-Adriyatik Boru Hattı'nın Resmi İnternet Sitesi

Nisan 2015'te, TAP paydaşları projenin İran da dahil olmak üzere yeni paydaşlara açık olduğunu söylemişlerdir.[63] Sonraki ay ise İran'ın Azerbaycan Büyükelçisi, ülkesinin TANAP'a katılmakta istekli olduğunu belirtmiştir.[64] Fakat İran'ın altyapıyı kullanmaya dair öncelikli arzusuna rağmen, pratik anlamda herhangi bir adım atılmamıştır. Temmuz 2016'da İran'ın Ulusal Doğalgaz İhracat Şirketi'nin önemli mevkilerinden bir isim, İran'ın TANAP'a katılmaya ilgili olduğunu ancak Tahran'ın henüz TANAP paydaşlarının hiçbiriyle müzakere etmediğini belirtmiştir.[65]

TAP'ın Avrupa kıtasına aktarabileceği doğalgaz kapasitesi yılda 10 milyar metreküp iken daha fazla kompresör eklenmesi durumunda bu kapasitenin ikiye katlanıp 20 milyar metreküpe çıkma potansiyeli de mevcuttur.[66] Dolayısıyla, kısa vadede üçüncü bir tarafın kayda değer miktarda doğalgazı Avrupa'daki alıcılara yollaması için yeterli kapasite mevcut görünmese de üst düzey TAP yöneticileri, boru hattının "açık sezonlar" diye adlandırılan sistem sayesinde üçüncü taraflardan doğalgaz alma kapasitesi olduğunu söylemiştir.[67] İran, buna dayanarak 2020'lerin başlarına kadar görece az miktarlarda doğalgazı TANAP-TAP ikiz boru hatları üzerinden Avrupa'ya göndermeye başlayabilir ve bu miktarları gelecek on yıl boyunca kapasite artışıyla ve İran'ın kendi doğalgaz sahalarından çıkarabildiği doğalgaz miktarına paralel olarak aşamalar halinde arttırabilir. Bu sebeple, İran doğalgazının Avrupa'ya söz konusu ikiz boru hatları üzerinden aktarılmasına dair beklentiler bir ölçüde şu iki faktöre bağlıdır:

■ İran'ın Kompresyon İmkanları: İran doğalgazını Türkiye'ye taşıyan mevcut altyapı sınırlı bir kapasiteye sahiptir. Avrupa'ya kayda değer miktarlarda doğalgazın taşınabilmesi için 7 milyar dolar değerindeki 1,900 kilometrelik bir boru hattının (IGAT-9) inşa

edilmesi gerekmektedir.[68] Bu boru hattının yanı sıra İran'ın mevcut tasarlanan boru hattı üzerinden Güney Pers Doğalgaz Sahası'ndan kuzeybatı sınırlarına doğalgaz pompalayacak 17 kompresöre daha ihtiyacı vardır.[69]

■ Azerbaycan'ın Doğalgaz Piyasasındaki Yeri: Ülke içindeki doğalgaz tüketiminin son yıllarda artmasından ve eski doğalgaz sahalarından yapılan üretimin azalmasından ötürü, Bakü'nün Türkiyeli ve Avrupalı müşterilerine söz verdiği tedarik miktarlarını gelecekte karşılayabileceğine dair şüpheleri arttıran bazı raporlar yayımlanmıştır. Eğer doğalgaz tedarikinde beklenmeyen aksaklıklar yaşanırsa, TANAP-TAP boru hatlarında daha fazla boş kapasite olacak ve bu da Azerbaycan'ı ikiz boru hatlarının ekonomik olarak orta vadede ayakta kalabilmesini sağlamak için İran'dan ve diğer tedarikçilerden daha fazla miktarlarda doğalgaz almaya itecektir.

B) LNG

i. Tarihi Arka Plan

İran, 1970'lerden bu yana LNG piyasasının bir parçası olmayı planlamaktaydı.[70] Devrimin ardından Tahran, LNG konusundaki planlarını devam ettirmek istese de Irak ile yapılan savaş ve jeopolitik belirsizlikler bu planların askıya alınmasına sebep olmuştur. İran'ın LNG projelerinin esas hatları ise büyük ölçüde 2010'lu yıllardan sonra belirginleşmiştir ve son kertede İran birkaç LNG projesine başlamıştır (İran, Fars, Pers, Golshan, Lavan, Kuzey Fars ve Qeshm).

ii. Mevcut Planlar

2012 yılında İran, altı LNG projesini durdurmuş ve diğer altı projeden daha ileri bir aşamada olan İran LNG projesini devam ettirmiştir.[71] Söylendiği kadarıyla İran, bu projede ciddi ilerlemeler kat ederken, projenin en önemli kısmı olan sıvılaştırma bölümü ülkenin petrol sektörüne uygulanan ve projede daha fazla ilerleme kaydetmek için gerekli olan Batı teknolojisinin kullanılmasını engelleyen yaptırımlar sebebiyle yeterince gelişememiştir.[72] Reuters'e göre, bu projenin kişi başı 10,8 milyon ton (mtpa) üretim yapması öngörülmektedir.[73]

Nükleer anlaşmanın ve yaptırımların sona ermesinin ardından, İran da kendi LNG projelerini geliştirmek için adımlar atmaktadır

Nükleer anlaşmanın ve yaptırımların sona ermesinin ardından, İran da kendi LNG projelerini geliştirmek için adımlar atmaktadır. Fransız petrol şirketi Total, piyasadaki rakiplerinden bir adım önde davranarak Şubat 2017'de İran LNG Projesi'nden pay almaya ilgili olduğunu açıklamıştır.[74] Reuters'e göre Total, Güney Pers Doğalgaz Sahası'nın 11. kısmını geliştirmeyi planlamaktadır. Bu saha, projeyi beslemek için kullanılabilecek bir sahadır.[75] İran LNG Projesi'nin işler hale gelmesi için muhtemelen 4-5 yıla daha ihtiyaç vardır.[76]

AB Enerji Piyasası Dinamikleri

AB'nin enerji piyasasında enerji kaynakları başlıca tehditlere dair değişen güvenlik algıları ve gelişen dinamikler, İran doğalgazının AB üyelerine ve ortaklarına ithal edilmesine dair beklentileri de şekillendirmiştir. AB'nin iç enerji dinamiklerini anlamak, İran'ın karşı karşıya kalacağı ve sahip olduğu altyapı tercihlerini şekillendirecek engellere de ışık tutacaktır.

A) Avrupa'daki Enerji Talebi ve Güvenliği

Doğalgaz, tarih boyunca Avrupa ülkelerinin ham petrol dışında enerji tedarik ettiği kaynakları çeşitlendirmekte önemli bir rol oynamıştır. AB üyesi devletlerin karbondioksit salınımını azaltmaya dair arzusu, en temiz fosil yakıt olan doğalgazın Avrupa'nın enerji kaynakları arasındaki payının artmasındaki en temel faktördür. Uluslararası Enerji Ajansı'na (IEA) göre, toplam enerji tüketiminde doğalgaz tüketiminin payı 1973 yılındaki % 9,8 oranından 1990 yılında % 16'ya ve 2009'da % 25'e yükselmiştir.[77] 1995 ve 2005 arasında,

AB'deki doğalgaz kullanımı yaklaşık % 50 artmıştır.[78] Enerji sektöründe de doğalgazın payı 1990'daki oranından 2000'de % 16'ya ve 2005'te % 20'nin üzerine çıkmıştır.[79]

Avrupa'daki doğalgaz tüketimi, 2000'lerin ortasına kadar ciddi bir şekilde artmıştır.[80] Ancak 2000'lerin ortasından sonra doğalgaz tüketimindeki artış birkaç sebepten ötürü yavaşlamıştır. Bu sebeplerin başında küresel finans krizi ve bu krizi takip eden durgunluk gelmektedir. Küresel ekonomik krizin Avrupa'daki doğalgaz talebi üzerinde uzun süreli olumsuz bir etkisi olmuştur. Şöyle ki; 2013 yılındaki doğalgaz talebi, 2008 finans krizi öncesi talep seviyesinden % 10'un altında seyretmiştir.[81] Belli ki küresel krizin tetiklediği artan ekonomik baskılar AB enerji sektöründe yenilikçi girişimlere ivme kazandırmış ve bu durum, düşük maliyetli ve yenilenebilir enerji kaynaklarını geliştirmeye yönelen sermaye miktarını arttırmıştır.

Her ne kadar jeopolitik açıdan karmaşık olsa da AB'ye çeşitli kaynaklardan doğalgaz tedarik etmek, 2000'lerden beri öncelikli hedef olmuştur (örneğin, Kafkasya'dan ve ardından Doğu Akdeniz'den). Böylece tek bir piyasa aktörünün AB üyesi devletlere karşı politik olarak doğalgaz kartını koz olarak oynaması engellenmeye çalışılmaktadır

2014 öncesi dönemde petrol endeksli doğalgaz fiyatları ham petrolle orantılı bir şekilde yüksek bir çıtada seyretmekteydi. Fiyatlar dengesinde gözlenen bu artış, sermayeyi yenilenebilir enerji üretimine ve daha ucuz enerji kaynaklarına yaklaştırmıştır.[82] Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) üyesi Avrupa devletlerinin enerji sektöründe kullandıkları yenilenebilir enerjinin payı artmış ve doğalgazın bu sektördeki kullanım payı da buna bağlı olarak 2010'daki % 23 seviyesinden 2015'e gelindiğinde % 17'ye düşmüştür.[83]

Doğalgaza olan talebin azalmasına rağmen, Avrupa'nın dış tedarikçilere olan enerji (özellikle de doğalgaz) bağımlılığı, AB üyesi devletlerdeki ve Norveç gibi ortak devletlerdeki azalan iç doğalgaz üretiminden ötürü artmaktadır. Bu kritik sorun, AB'yi sürekli olarak Rusya gibi geleneksel olarak manipülatör görülen tedarikçiler karşısında enerji güvenliğini sağlayacak yeni çözümler aramaya sevk etmektedir.

Her ne kadar jeopolitik açıdan karmaşık olsa da AB'ye çeşitli kaynaklardan doğalgaz tedarik etmek, 2000'lerden beri öncelikli hedef olmuştur (örneğin, Kafkasya'dan ve ardından Doğu Akdeniz'den). Böylece tek bir piyasa aktörünün AB üyesi devletlere karşı politik olarak doğalgaz kartını koz olarak oynaması engellenmeye çalışılmaktadır. Orta Doğu ve Kafkasya'dan (özellikle Azerbaycan'dan) doğalgaz tedarik edilmesi hedefiyle Güney Koridor girişimi 2008 yılında Avrupa Komisyonu tarafından başlatılmıştır.

Öte yandan, LNG üretiminin ve ticaretinin artmasının yanı sıra Kuzey Amerika'daki doğalgaz devrimi, Avrupa'nın doğalgaz ticaretini geleneksel boru hattı ticaretinden aşamalar halinde uzaklaştırmıştır. Her durumda daha ekonomik bir seçenek olmasa da küresel piyasalarda artan LNG tedariki, Rusya'nın eylemlerine karşı AB'ye sınırlı da olsa daha fazla seçenek sunmaktadır. AB, daha fazla LNG tedarik edebilmek için yeniden gaz haline getirme terminallerinin sayısını arttırmayı istemektedir. Ancak en önemlisi de üye devletlerarası bağlantı hatlarını arttırmak, AB üyesi ülkeler arasındaki enerji entegrasyonunu sağlamak için kilit öneme sahip bir stratejidir.

B) AB Enerji Piyasasındaki Kurumsal Gelişmeler

Enerji tedarikinin güvenliğine yönelik artan tehditler, enerji tedarik edilen kaynakları çeşitlendirme imkanları, artan çevresel kaygılar ve bölge düzeyinde daha liberal ve entegre enerji piyasalarına duyulan

Enerji tedarikinin güvenliğine yönelik artan tehditler, enerji tedarik edilen kaynakları çeşitlendirme imkanları, artan çevresel kaygılar ve bölge düzeyinde daha liberal ve entegre enerji piyasalarına duyulan ihtiyaç, AB'yi söz konusu karmaşık gelişmelerin üstesinden gelebilmek için sahip olduğu imkanları geliştirmeye, çeşitlendirmeye yöneltmektedir

ihtiyaç, AB'yi söz konusu karmaşık gelişmelerin üstesinden gelebilmek için sahip olduğu imkanları geliştirmeye, çeşitlendirmeye yöneltmektedir. AB'nin kurumsal gelişimi, gelecekte AB üyesi devletlere kayda değer miktarlarda doğalgaz ihraç etmeyi tercih etmesi durumunda İran'ın karşı karşıya kalacağı piyasa rekabetinin de bir anlamda mahiyetini belirleyecektir.

i. Avrupa'nın Enerji Piyasası Entegrasyonunun Kurumsal Temelleri

AB, tek bir Avrupa piyasasının oluşumuna zemin oluşturması için 1987 yılında Avrupa Tek Senedi'ni onaylarken bu noktada entegre bir doğalgaz piyasasının temel hatları da belirmeye başlamıştır.[84] Bir dizi yönerge, planlanan entegre enerji piyasasının parçası olacak bir doğalgaz piyasasını oluşturmak üzere tasarlanmıştır. Bu anlamda 1991 yılında AB, Transit Doğalgaz Yönergesi'ni kabul etmiştir.[85] 1998'de ve ardından 2003'te, Birinci ve İkinci Doğalgaz Yönergesi de kabul edilmiştir.[86] Enerji tedarikini güvence altına alan bir yönerge 2004'te ve doğalgaza dair düzenlemeler getiren bir diğer yönerge de 2005'te kabul edilmiştir.[87]

AB'nin tamamen liberal ve entegre bir doğalgaz ve elektrik piyasası oluşturmayı hedefleyen çabaları, Üçüncü Enerji Paketi adı verilen tasarıda kabul edilip uygulamaya konunca daha da belirgin hale gelmiştir. Söz konusu paketin 2014 yılında bütünüyle devreye girmesi öngörülmekteydi. Ayrıca paket, dikey mülkiyet yapılarını ilga etmek ve transfer altyapılarına sahip olma ücretlerini ayrı fiyatlandırmak suretiyle piyasanın tekelleşmesinin önüne geçerek doğalgaz ve elektrik tedarikinin güvence altına alınmasını hedeflemektedir.[88] Bu paketin içeriğinin hazırlanmasındaki en önemli faktörlerden biri, Rusya'nın kamu şirketi Gazprom'un belli satın alma işlemleri ile Avrupa piyasasındaki bazı bölgeleri (Orta ve Güneydoğu Avrupa ülkeleri) tekeline almaya dair sistematik girişimleriydi. Bu paketin doğurduğu neticeler ise AB'nin Rusya ile enerji ilişkileri bağlamında derin bir şekilde hissedilmiştir. Nitekim Rus Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı projesi, bu paketteki düzenlemelere uygun olmaması sebebiyle 2014 yılında AB tarafından iptal edilmiştir.

ii. Doğalgaz Fiyatlandırmasına Dair Politikalar

Avrupa'nın doğalgaz piyasası daha entegre ve liberal bir hüviyete kavuşurken AB'deki fiyatlandırma mekanizmaları da değişmiştir. Tarihsel anlamda, bölgenin en büyük tedarikçisi olan Rusya'nın uygulanmasını istediği baskın fiyatlandırma modeli, petrol endeksli fiyatlandırmaydı (bu modelde ham petrolün fiyatı doğalgazın fiyat seviyesini belirlemektedir). Küresel piyasalarda ham petrolün fiyatının çok yükseldiği dönemlerde Rusya'nın müşterileri (özellikle Doğu Avrupa'da) ithal ettikleri doğalgaz için yüksek fiyatlar ödemek zorunda kalmaktaydı (Politik açıdan müdahil olarak Moskova'nın yaptığı indirimlere rağmen).

AB'deki kurumsal değişimler ise bu baskın fiyatlandırma modeline dair tepkileri arttırmıştır. 2005 yılında bağlantı merkezlerindeki piyasa fiyatlarına göre satımı yapılan doğalgaz miktarı toplam ticaretin sadece % 15'ini oluştururken petrol endeksli doğalgaz sözleşmeleri bu ticaretin % 80'ine tekabül etmekteydi.[89] 2013'e gelindiğinde ise petrol endeksli sözleşmelerin oranı % 40'a düşerken diğer oran % 50'ye çıkmıştır.[90] Yukarıda belirtilen kurumsal gelişmelerin, piyasa fiyatlarının daha fazla kullanılması yönünde bir etkisi olmuşsa da petrol endeksli sözleşmelerin oranı da hâlâ kayda değer bir seviyededir.

Ham petrolün fiyatının yüksek olduğu dönemlerde bağlantı merkezindeki fiyat üzerinden fiyatlandırılan doğalgaz, Rusya'nın petrol endeksli fiyatlandırmasıyla sattığı doğalgazdan daha cazip hale gelirken 2014 yılında ham petrol fiyatlarının düşmesi, Avrupa

açısından Rus doğalgazının ithal edilmesine hız kazandırmıştır. 2016 yılında Rusya'nın Avrupa'ya (ve Türkiye'ye) tedarik ettiği doğalgaz miktarı yaklaşık % 12,5 artmış ve bu artışla beraber Rusya'nın Avrupa'daki doğalgaz piyasasındaki payı yüzde 34'e yükselmiştir.[91] Bu gelişme, Moskova'nın ortaya koyduğu rekabetçi fiyatlar ve Avrupa ekonomilerinin makroekonomik performansı sayesinde gerçekleşmiştir. Gözlemcilere göre, 2012 yılında AB'nin Gazprom'a karşı başlattığı tekelciliğe yönelik soruşturma (daha sonra uzlaşma sağlandı), bu firmanın fiyat esnekliği göstermesine katkıda bulunmuştur.[92] Ancak, jeopolitik bazı gelişmeler de Moskova'nın fiyat kesintilerine gitmesinin altında yatan sebepler arasındadır.[93]

Rusya, Avrupa piyasasındaki payını korumayı hatta yükseltmeyi arzularken AB'ye doğalgaz ihraç etmek isteyen İran gibi yeni geleneksel doğalgaz tedarikçileri, Moskova ile sıkı bir rekabet içine girecektir

Rusya, Avrupa piyasasındaki payını korumayı hatta yükseltmeyi arzularken AB'ye doğalgaz ihraç etmek isteyen İran gibi yeni geleneksel doğalgaz tedarikçileri, Moskova ile sıkı bir rekabet içine girecektir. Eğer küresel LNG bolluğu devam ederse, AB'ye kısa ve orta vadede artacak olan LNG tedariki muhtemelen petrol endeksli fiyatlandırma karşısında bağlantı merkezlerindeki piyasa fiyatlarını esas alan fiyatlandırma daha da yaygınlaşacak ve AB piyasasındaki rekabeti arttıracaktır.

Sonuç

"Avrupa şüpheciliği" sebebiyle ortaya çıkan AB'deki siyasal belirsizliğin, AB'nin enerji güvenliği üzerinde doğrudan bir etkisi vardır, zira bu dalga üye devletler arasındaki enerji dayanışmasına zarar vermektedir. Brexit'in sonuçlarını doğurmasının ardından AB'nin dış enerji tedarikçilerine olan enerji bağımlılığının bir nebze daha artacağı da tahmin edilmektedir.[94] Böylelikle, AB içerisinde ortaya çıkan böyle bir siyasal belirsizlik söz konusuyken, potansiyel tedarikçilerle tedarik kaynaklarını ve ortaklıkları çeşitlendirme meselesi Brüksel nezdinde daha da önem kazanmaktadır.

AB'nin, enerji sektörünün verimliliğini arttırmak için İran ile iş birliği girişimleri, Birlik'in uzun vadeli enerji güvenliği stratejilerini de desteklemektedir. İran enerji sektörünün daha verimli bir altyapıya sahip olması ve İran'ın enerji üretim yelpazesinde yenilenebilir enerji kaynaklarının daha fazla yer alması, gelecekte AB'ye ihraç edilebilecek doğalgaz fazlasının oluşmasını sağlayacaktır. İran'da artan doğalgaz tüketimi iyi bir şekilde yönetilmezse, şu an için ülkenin doğalgaz ihraç etme projeleri ve hatta kendi enerji güvenliği için bir tehlike oluşturacaktır. 2014'te enerji alanında İranlı üst düzey bir yetkili, gidişatın değişmemesi durumunda İran'ın 2025'e kadar dünyanın en büyük doğalgaz ithalatçısı konumuna geleceğini belirtmiştir.[95]

İran'ın nüfus artışı da orta ve uzun vadedeki tüketim eğilimlerine etki eden önemli bir faktördür. İran'ın nüfus artışı aşamalı olarak azalmaktadır ve hükümetin ülkedeki mevcut demografik eğilimleri tersine çevirmede başarılı olamaması durumunda azalmaya devam edebilir.[96] Nüfus artışında devamlı bir düşüş yaşanması muhtemelen gelecekte daha az ülke içi doğalgaz tüketiminin ve ihracat edecek daha çok doğalgaz fazlası olacağı anlamına gelmektedir. Kısa vadede, artan teknolojik yenilik İran'daki doğalgazın verimli bir şekilde tüketilmesini sağlamak ve böylece ihraç etmek üzere daha çok doğalgaz fazlası ortaya çıkarmak için önemli bir rol oynayacaktır.

AB'nin, enerji sektörünün verimliliğini arttırmak için İran ile iş birliği girişimleri, Birlik'in uzun vadeli enerji güvenliği stratejilerini de desteklemektedir

İran, petrol sektörünü geliştirebilmek için dünya çapında birkaç petrol şirketini ülkeye çekmeyi başarabilmiştir ancak sermaye akışı görece yavaş olup gelecekte bu akışın nasıl olacağını İran ve ABD arasındaki ilişkiler belirleyecektir. İran müesses nizamı içerisindeki güçlü muhafazakâr unsurlar, ulusal güvenliğe potansiyel bir tehdit zemini olarak gördükleri stratejik sektörlerdeki dış yatırımları güvenlikçi bir yaklaşımla ele almaya devam etmektedir. Nisan 2017'nin başında, İran Petrol Sözleşmesi'nin Yüksek Güvenlik Konseyi tarafından eski geri satın alma sözleşmelerinin yerini alması için gözden geçirildiği söylenmiştir.[97] Bu tip yeni petrol sözleşmeleri, uluslararası petrol şirketlerinin katılımcı haklarını arttırmayı hedeflerken, nüfuz sahibi muhafazakârların son derece siyasal ve güvenlikçi yaklaşımları, orta ve uzun vadede dış yatırımın devamlılığına zarar verebilir.

İran, petrol sektörünü geliştirebilmek için dünya çapında birkaç petrol şirketini ülkeye çekmeyi başarabilmiştir ancak sermaye akışı görece yavaş olup gelecekte bu akışın nasıl olacağını İran ve ABD arasındaki ilişkiler belirleyecektir

İran'daki doğalgaz tüketiminin ve ihracatının genel durumuna etki eden iç sorunların üstesinden gelmek için dış yatırım ve uzmanlık gereklidir. İran, kaynak çıkarma süreçlerinde ciddi miktarlarda APG (associated petroleum gases) yakma hususunda dünya çapında üçüncü sırada gelmektedir.[98] Oysa yakılan miktarlar zaman içerisinde petrol ürünlerine dönüştürülebilir, elektrik üretiminde kullanılabilir ve zenginleştirilmiş petrol geri kazanımı süreçlerinin bir parçası olmak üzere petrol sahalarına enjekte edilebilir.[99] Bu sebeple, İran'ı temel bir enerji ihracatçısı yapmak için yeterli miktarlarda üretimi sağlayabilmek APG'nin verimli kullanılmasına da bağlı olabilir.

Doğalgazın ve APG'nin enerji üretiminde verimli bir şekilde kullanılması, İran'ın Avrupa'ya doğrudan fazla elektrik ihraç etmesine de yardımcı olabilir. Bir uzmana göre, düzgün bir altyapı ile İran kendisini Orta Asya, Kafkaslar ve Körfez bölgelerini Avrupa'ya bağlayan bölgesel bir elektrik transfer merkezine dönüştürebilir.[100] Ancak iki faktör, bu tarz bir elektrik ihracatına engel oluşturabilir: Birincisi, elektrik ihracatı ve doğalgaz ihracatı arasında mevcut altyapısal verimsizlik sebebiyle, ikincisi lehine bir fiyat farkı mevcuttur (İran için görece düşük fiyatlarda elektrik ihraç etmek jeopolitik açıdan önem taşımaktadır).[101] İkincisi, doğalgaz ihracatının elektrik üretimine kıyasla daha fazla kullanım alanı vardır ki bu da doğalgaz ihracatını diğerine oranla daha değerli kılmaktadır. Nihayetinde doğalgaz ihracatı, elektrik ihracatına kıyasla daha öncelikli olacaktır.

Eğer İran, AB'ye ihraç etmek üzere doğalgaz fazlası yaratabilirse, diğer yeni doğalgaz ihracatçılarıyla sıkı bir rekabet içerisine girecektir (halihazırda piyasada önemli bir paya sahip Rusya gibi oyuncuların varlığını tekrar anma ihtiyacı duymuyoruz). İsrail, doğalgaz tesislerini Doğu Akdeniz'den Güney Avrupa'ya uzanan deniz altı boru hatlarıyla Avrupa'ya bağlayarak AB'nin kritik doğalgaz tedarikçilerinden biri olmayı planlamaktadır. Dahası, Mısır yakın bir gelecekte (2018'in sonuna kadar) doğalgaz konusunda kendisine yetebilen bir konuma gelmeyi hedeflemektedir[102] ve Akdeniz açıklarında devasa doğalgaz sahalarının keşfiyle birlikte yakın bir gelecekte Tel Aviv'den doğalgaz ithal etmeye ihtiyaç duymayacaktır. Böylece, gelecekte İsrail'den AB'ye daha fazla miktarlarda doğalgaz ihraç edilebilecektir. Öte yandan, Suriye'deki savaş sebebiyle Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanan jeopolitik belirsizlik, çatışmaların durmasından sonra dahi gelecekte bölgeden yapılacak doğalgaz ihracatının güvenliğine gölge düşürebilir.

LNG, AB'ye boru hatları ile ithal edilen doğalgaza olan bağımlılığını düşürme imkanı sunmaktadır ancak küresel LNG tedariki henüz AB'nin tüm doğalgaz ihtiyacını karşılayabilecek seviyede değildir. Küresel piyasalardaki LNG rekabeti sebebiyle, Avrupa'ya taşınabilen LNG miktarı,

Asya'daki LNG taleplerine bağlı durumdadır.[103] Uzmanlara göre, önümüzdeki on yıl boyunca Asya'da yüksek bir LNG talebi olması halinde Avrupalı müşterilere yollanabilecek daha az LNG olacaktır. Buradan hareketle, küresel LNG piyasalarında yaşanacak olası değişimler (ve üretici yahut tüketici bölgelerdeki potansiyel jeopolitik riskler) AB üyesi devletlerin gelecekteki LNG tedarikine etkide bulunabileceği için İran gibi üreticilerle boru hatları yoluyla ithal edilen doğalgaz kaynaklarını çeşitlendirmek AB için hâlâ stratejik bir öneme sahip olacaktır.

İran'ın sahip olduğu zengin yeraltı kaynakları sayesinde küresel piyasalarda kilit öneme sahip bir doğalgaz ihracatçısı olma imkanı olsa da ülkenin enerji sektörünün devamlı bir şekilde güvenlikçi bir şekilde yönetilmesi, bir politik reform gerçekleşmediği sürece orta ve uzun vadede tutarlı politikalar yürütebilme beklentilerine zarar vermektedir

İran'ın sahip olduğu zengin yeraltı kaynakları sayesinde küresel piyasalarda kilit öneme sahip bir doğalgaz ihracatçısı olma imkanı olsa da ülkenin enerji sektörünün devamlı bir şekilde güvenlikçi bir şekilde yönetilmesi, bir politik reform gerçekleşmediği sürece orta ve uzun vadede tutarlı politikalar yürütebilme beklentilerine zarar vermektedir. Orta Doğu'da İran, küresel doğalgaz piyasalarının esas oyuncularından biri olan Rusya ile siyasal ittifaklar kurmuş durumdadır. Tahran ve Moskova arasında uzun menzilli bir stratejik iş birliğine dair beklentiler henüz net olmasa da Tahran'ın AB'ye dair geleceğe yönelik enerji planları bu ittifakın etkisi altında kalabilir. Tüm bu faktörler, İran'ın AB için uzun vadede güvenilir ve süreklilik arz eden bir doğalgaz tedarikçisi olup olamayacağına dair şüpheler doğurabilmektedir.

Referanslar

”Iran Boosts Gas-Output Capacity with New Projects at Giant Field,“Bloomberg, https://goo.gl/BerVRy (Erişim tarihi: 19 Nisan 2017).

2- A.g.e.

3- BP, BP Statistical review of World Energy 2016 (65th edition), https://goo.gl/6rvCzA (Erişim tarihi: 19 Nisan 2017).

4- Avrupa Komisyonu, EU Reference Scenario 2016: Energy, transport and GHG emissions Trends to 2050, 17 Temmuz 2016, 70, https://goo.gl/zf2Cmy

5- A.g.e. 140.

6- Geropoulos, Kostis, ”EU, Iran ink nuclear deal,“New Europe, https://goo.gl/LaroVt (Erişim tarihi: 1 Nisan 2017)

7- ”EU Seeks Closer Energy Ties with Iran,“The Financial Tribune, https://goo.gl/pQAs72 (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2017).

8- Uluslararası Para Fonu, İran İslam Cumhuriyeti: 2016 Article IV Consultation-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for the Islamic Republic of Iran, Country Report No. 17/62, 27 Şubat 2017, 5, https://goo.gl/5m3LWn

9- İran'da mali yıl 21 Mart itibariyle başlamaktadır.

10- A.g.e., 5.

”Ghāz meḥwr toshyh eghtsad,“ (Doğalgaz ekonominin gelişmesi için hayati bir öneme sahiptir), Shana, https://goo.gl/UEJhJf (Erişim tarihi: 19 Nisan 2017).

12- BP Statistical review of World Energy 2016, 24.

13- A.g.e., 23.

14- 75” dr ḥād ghāz twlede kashvr dr bksh khnjy ghāz mḥrf me-shvad,“ (Ülkenin ürettiği doğalgazın % 75'i hanelerde tüketilmektedir), Shana, https://goo.gl/bTcFoZ (Erişim tarihi: 19 Nisan 2017).

15- Dalga Khatinoglu. (Trend News Ajansı'nın İran Departmanı Şefi), yazarla e-posta üzerinden yapılan bir röportajdan, Nisan 2017.

16- ”Ghāz meḥwr toshih eghtsad,“

17- 8900” rwsta dr dwlt izdahm gāzdār shdnd,11) “. Hükümet döneminde 8900 köye doğalgaz bağlandı), Shana, https://goo.gl/idzUMM (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2017).

18- 1.6$”b Thermal Power Plant for Hormozgan,“The Financial Tribune, https://goo.gl/wW6Ik1 (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2017).

19-Soorghali, Hamid. (İş Dünyası Analisti/ Energy Pioneers, İran odaklı enerji danışmanı), yazarla e-posta üzerinden yapılan bir röportajdan, Mayıs 2017.

20- A.g.e.

21- A.g.e.

22- A.g.e.

23- ”EU Seeks Closer Energy Ties with Iran,” The Financial Tribune.

24-Soorghali, Hamid. Yazarla e-posta üzerinden yapılan bir röportajdan, Mayıs 2017.

25- ”Mḥdwdyt-i ghāz ptroshymy-ha bzwdi brtrf mi-shvd,“ (petchem sektörüne uygulanan doğalgaz limitleri kaldırılacak) , Shana, https://goo.gl/9LnMrd (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2017).

26- Dalga Khatinoglu, ”Iran's petrochemical industry reviving,” Trend News Agency,https://goo.gl/SB3g7k (Erişim tarihi: 19 Nisan 2017).

27- Iran aims for more foreign oil and gas investment after Total deal, the Financial Times, https://goo.gl/3nCu6c (Erişim: 19 Nisan 2017).

28- ”Zrfit 40 mylyārd dlār ḥmāt-i ghāz brāi srmāyieh gzry dr psā-taḥrim,“ (Doğalgaz sektörünün yaptırımlar sonrası dönemde 40 milyar dolar çekebilme kapasitesi var). Shana, https://goo.gl/sqpiKv (Erişim tarihi: 19 Nisan 2017).

29-”A Western oil giant looks set to return to Iran and its gas fields,” CNBC, https://goo.gl/EK5wWj (Erişim tarihi: 19 Nisan 2017).

30- ”Iran ramps up output at South Pars,” The Oil & Gas Year, https://goo.gl/FYvwwi (Erişim tarihi: 19 Nisan 2017)

31- ”South Pars daily output to reach 630mcm by Mar. 2018: Zanganeh,” The Tehran Times, https://goo.gl/2OUJ8C (Erişim tarihi: 19 Nisan 2017).

32- ”Iran's gas production to hit 1.2 bcm,” NIGC, https://goo.gl/w8vXEb (Erişim tarihi: 19 Nisan 2017).

33- Dalga Khatinoglu, ”Gzār Iran b-asr ghāz“ (İran'ın doğalgaz çağına girişi), Donyae Eghtsad, https://goo.gl/tJ7EkZ (Erişim tarihi: 19 Nisan 2017).

34- A.g.e.

35- Khatinoglu. Yazarla e-posta üzerinden yapılan bir röportajdan, Nisan 2017.
36- NIOC'nın yayımladığı listedeki şirketler petrol ve doğalgaz ihalelerinde yer alabilirler: https://goo.gl/zHxtvD
37-"Mshkel LC hnwz pabarjāst/ 4 sāl mzakārh ghāzy iran v iraq tā pāyān dwlāt b-ntyjh me-rasad?", Tasnim News Agency, https://goo.gl/hlBMtI (Erişim tarihi: 19 Nisan 2017).
38- A.g.e.
39- A.g.e.
40- A.g.e.
41- "Iraq pipe-dreaming as Iran readies natural gas supply-line," The New Arab, https://goo.gl/q1tmQP (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
42- A.g.e.
43-"Iran, Oman reaffirm gas export project, change pipeline route to avoid UAE," Reuters,https://goo.gl/oxWxkM (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
44- A.g.e.
45- A.g.e.
46- A.g.e.
47- Khatinoglu. Yazarla e-posta üzerinden yapılan bir röportajdan, Nisan 2017.
48- A.g.e.
49- The Oxford Institute for Energy Studies, "The Turkish-Iranian Gas Relationship: Politically Successful, Commercially Problematic,"https//:goo.gl/VCcifX (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
50- A.g.e. 7.
51- A.g.e. 7.
52-"Iran-Turkey gas pipeline blown up, repairs to take three days," Platts, https://goo.gl/I5CLUu (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
53- The Oxford Institute for Energy Studies, "Turkey's Gas Demand Decline: Reasons and Consequences,"
https://goo.gl/3tvi3T (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
54- A.g.e. 3.
55- A.g.e., 3.
56- A.g.e., 3.
57- A.g.e., 2.
58- The James A. Baker III Institute for Public Policy, International Gas Trade in Central Asia: Turkmenistan, Iran, Russia and Afghanistan, https://goo.gl/1iRZun (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
59- A.g.e., 15.
60- "Turkish government decides against TPAO investment in Iranian energy sector," Platts, https://goo.gl/cco4Zb (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
61- The Oxford Institute for Energy Studies, "Azerbaijan's gas supply squeeze and the consequences for the Southern Corridor,"https//:goo.gl/xoVyPI (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
62- "TAP, TANAP to reduce Europe's dependence on Russia," AzerNews, https://goo.gl/7Hqg36 (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
63- "TAP pipeline open to other shareholders, including Iran," Euractive, https://goo.gl/kSb2TG (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
64- "Iran may join TANAP gas pipeline project –ambassador," Reuters, https://goo.gl/hiqFEA (Erişim: 22 Nisan 2017).
65- "Iran studying Europe gas export plans," Press TV, https://goo.gl/LvS7QS (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
66- "The Southern Gas Corridor and the EU Gas Security of Supply: What's Next?," Natural Gas World, https://goo.gl/ywKoGg (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
67- "TAP gas pipeline can gauge customer interest in capacity: executives," Reuters, https://goo.gl/4JCBm8 (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
68-"Jzḥyt sakht 2 kht lwlh jdyd ghāz/ Hzynyh 14 mylyārd dlār ḥntqāl ghāz2) ," yeni doğalgaz boru hattına ilişkin detaylar/ Aktarılan gazın maliyeti 14 milyar dolar olacak), Mehr News Agency, https://goo.gl/MYA9Px(Erişim: 2 Mayıs 2017).
69- Khatinoglu. Yazarla e-posta üzerinden yapılan bir röportajdan, Nisan 2017.
70- Oxford Institute for Energy Studies, "Iran's gas exports: can past failure become future success?", https://goo.gl/8qPwdH, (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
71- A.g.e., 10.
72- A.g.e., 10.

73- ”Total in talks to buy Iranian LNG project: sources,” Reuters, https://goo.gl/JXEogk (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
74- A.g.e.,
75- A.g.e.,
76- Khatinoglu. Yazarla e-posta üzerinden yapılan bir röportajdan, Nisan 2017.
77- The International Energy Agency, ”Natural Gas Information 2011,2011 “, III.5.
78- The International Energy Agency, ”The 2008 Natural Gas Market Review,134 ,2008 , “.
79- A.g.e., 134.
80- The Oxford Institute for Energy Studies, ”The Future of Gas in Decarbonising European Energy Markets: the need for a new approach,“https//:goo.gl/iIpUOz, (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
81- The Oxford Institute for Energy Studies, ”The Outlook for Natural Gas Demand in Europe, “https//:goo.gl/Fpqpoc, (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
82- The Future of Gas in Decarbonising European Energy Markets, 3.
83- A.g.e., 9.
84-The Oxford Institute for Energy Studies,“The EU Third Package for Gas and the Gas Target Model: major contentious issues inside and outside the EU, https://goo.gl/bZ8UTL (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
85- A.g.e., 2.
86- A.g.e., 2.
87- A.g.e., 2.
88- A.g.e., 3.
89- The Oxford Institute for Energy Studies, ”The Dynamics of a Liberalised European Gas Market: Key determinants of hub prices, and roles and risks of major players,“ The Oxford Institute for Energy Studies (Aralık 2014), 17. https://goo.gl/uBka4C
90- A.g.e., 17.
91- Leonid Bershidsky, ”Gazprom Needs Its European Customers More Than Ever,“Bloomberg View, https://goo.gl/gyZ7Lx (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2017).
92- A.g.e.,
93- A.g.e.,
94- The Oxford Institute for Energy Studies Brexit’s impact on gas markets: Brexit and security of supply for the UK and Ireland, https://goo.gl/QaC4WW (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
95- Iran’s gas consumption is out of control, minister says, The National, 2 Mart, https://goo.gl/b9uEnr (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).
96-”Jmyāt Iran Per Me-Shvd,” BBC Persian, https://goo.gl/jKWg2g (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2017).
97-”Iran security body reviewing new IPC oil contracts: minister,” Reuters, https://goo.gl/oD4MTQ (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2017).
98-”Iran Passes Law to Curtail Gas Flaring,” The Financial Tribune, https://goo.gl/4SZocN (Erişim tarihi : 22 Nisan 2017).
99- A.g.e.,
100-Soorghali. Yazarla e-posta üzerinden yapılan bir röportajdan, Mayıs 2017.
101- A.g.e.,
102-”Egypt starts weaning itself off foreign gas as output surges,” Reuters, https://goo.gl/cyXIrp (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2017).
103- The Oxford Institute for Energy Studies, ”The Forthcoming LNG Supply Wave: A Case of ‘Crying Wolf?,“https//:goo.gl/oPYser (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017).

YAZAR HAKKINDA

Al Sharq Forum'da Araştırmacı olarak çalışmaktadır. 2016 yılında Central European University'den uluslararası ilişkiler (uluslararası politik ekonomi üzerine çalışarak) yüksek lisans derecesini almıştır. Lisans eğitimini ise 2013 yılında Alexandria University'de Doğu Çalışmaları alanında tamamlamıştır. Carnegie Endowment for International Peace'in yönetimindeki bir site olan Sada Journal'ın düzenli yazarları arasında yer almaktadır. Ayrıca Doha merkezli Al Jazeera Center for Studies için raporlar kaleme almaktadır.

AL SHARQ FORUM HAKKINDA

Al Sharq Forum, amacı; Şark bölgesi halklarının siyasal gelişimi, sosyal adalete kavuşması ve ekonomik refaha erişmesi için uzun vadeli stratejiler geliştirmek olan, bağımsız ve uluslararası bir kuruluştur. Al Sharq Forum, bu hedefini; demokratik katılım ideali, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog, sosyal adalet ve kamu yararını gözeten araştırmaları teşvik ederek gerçekleştirmektedir.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

sharqforum.org

/ SharqForum

SOUNDCLOUD / Sharq-Forum

ALSHARQ FORUM

KOEP Sonrası Dönemde İran Doğalgazının Avrupa'ya İhracı: Belirleyici ve Kısıtlayıcı Faktörler

Avrupa Birliği'nin (AB) doğalgaz temin ettiği kaynakları çeşitlendirme yönünde artan çabaları sürerken yakın dönemde yapılan nükleer anlaşmanın sonucunda İran, Avrupa'nın başlıca potansiyel tedarikçilerden biri haline gelmiştir. İran esasında Rusya ve Katar'dan da fazla doğalgaz rezervine sahiptir. Ancak bu rezervler, gerekli sermaye ve yatırımın ülkeye akışını engelleyen yaptırımlar sebebiyle verimli bir şekilde kullanılamamaktadır. Üzerinde mutabakata varılan nükleer anlaşma ile yaptırımların hafiflemesi, İran'ın son on yıllık süre zarfında karşı karşıya kaldığı birçok engelin üstesinden gelmesine yardımcı olsa da İran, bugün hâlâ dünya çapında bir doğalgaz ihracatçısı olma yolunda ciddi zorluklarla yüzleşmektedir.

ALSHARQ FORUM
www.sharqforum.org